

**Bertas Dzenes (dz. Rūmane, 1880–1945) ģimenes
pedagoģiskā darbība**
*Berta Dzene (née Rūmane, 1880–1945) and Pedagogical
Activities of Her Family*

Gunta Marihina

Pētījuma mērķis ir analizēt Bertas Dzenes un viņas dzimtas dzīvesdarbību kā biogrāfisku piemēru Latvijas pedagoģijas vēsturē. B. Dzene bija viena no sievietēm skolotājām, kas attīstīja savu profesionālo karjeru, ignorējot aizspriedumus, kuri sabiedrībā valdīja 19. gs. beigās pret izglītotām sievietēm. B. Dzenes un viņas ģimenes stāsts atklāj latviešu ģimeņu likteņus turbulentu politisku pārmaiņu kontekstā. Rūmaņu-Dzeņu ģimenei nācās pārdzīvot gan abus pasaules karus, gan padomju un nacistu okupācijas. Šis piemērs atklāj, cik dažādos virzienos spēja darboties izglītoti cilvēki – savienojot darbību dažādās tautsaimniecības nozarēs ar pedagoģisko darbu. Kļūt par skolotāju un/vai skolu dzīves organizatoru – to Latvijas inteliģence uzskatīja par savu godpilnu pienākumu. Bertas Dzenes un viņas dzimtas dzīvesdarbības izpētē tika izmantoti LVVA un LVA dokumenti, raksti presē un akadēmiskā literatūra.

Atslēgvārdi: Berta Rūmane-Dzene, skolotājs, skolotāja, pedagoģiskā darbība, izglītība Latvijā.

Ievads

19./20. gs. mijā sabiedrības ieskatos sievieti nevajadzēja rosināt apgūt ne ārsta, ne jurista profesiju, bet tomēr apbruņot ar zināšanām, lai viņa kļūtu par izglītotu un apzinīgu ģimenes māti¹. Tādēļ Bertas Rūmanes izvēli kļūt par skolotāju var uzskatīt par savam laikmetam modernu, taču sabiedrības pilnībā akceptētu izvēli. Svarīgi, ka viņas vecāki atbalstīja meitas vēlmi mācīties pedagoģiskajā klasē un iegūt skolotājas tiesības. Rūmaņi bija savam laikam emancipēti cilvēki. Vēlāk, dzīves ritumā, Bertu izglītības karjerā atbalstīja viņas vīrs Pēteris Dzenis – arī pats izglītotas un progresīvi domājošs cilvēks. Savā dzīvē Berta no citiem saņemto atbalstu izglītības ceļā centās nodot tālāk – viņa īpašu uzmanību veltīja trūcīgo sieviešu izglītības iespējām, jo “[...] izglītība un arods, kas dod iespēju kurā katrā laikā sev maizi nopelnīt, ir drošākais ierocis cīņā un ar to jāapbruņojas katrai sievietei”².

¹ J. Avotiņš, *Sieviešu dvēseles īpašības*, Rīga, V. Skrides apgāds, 1908, 3. lpp.

² A. Vēvere-Muchka, ‘Jauni uzdevumi mūs aicina’, *Latviete*, Nr. 11, 1934, 143. lpp.

Bertas Rūmanes-Dzenes izglītības gaitas

Berta Elīza ir dzimusi 1880. gada 3. februārī Tērvetē – Kalnamuižā³ – Jūlijas un Jāņa Rūmaņu ģimenē. Bertas tēvs Jānis Rūmanis bija tirgotājs⁴, kurš nodrošināja ģimenei labvēlīgu materiālo stāvokli. Par Bertas māti Jūliju sīkāku ziņu nav, viņas galvenā nodarbošanās bija mājsaimniecība. Rūmaņi rūpējās par savu bērnu, arī meitas, izglītošanu.

Pirmo izglītību Berta ieguva Olaines draudzes skolā, kur tajā laikā par skolotāju un skolas pārzini darbojās Teodors Zeiferts (1865–1929)⁵, vēlāk pazīstams sabiedriskās domas līderis, literatūrzinātnieks un LU docētājs.

Bertai Rūmanei bija iespēja turpināt izglītību Rīgas Latviešu labdarības biedrības meiteņu skolā, kur tajā laikā par skolotājiem strādāja Vilis Olavs (1867–1917) un E. Mednis⁶. Skolotājs Olavs mācīja ticības mācību un vadīja lūgšanas svinīgos pasākumos skolā⁷. Rīgas Latviešu labdarības biedrības meiteņu skolā Berta Rūmane mācījās četrus gadus. 1897. gadā 31. maijā Berta bija viena no 20 absolventēm, kurām svinīgā pasākumā skolas priekšnieks (jeb direktors) D. Rozenbergs pasniedza liecības, novēlot arī turpmākajā dzīves laikā palikt uzticīgām savai skolai un pašām sev⁸. Katra absolvente par piemiņu no skolas saņēma dzejoļu krājumu “Smaidī un asaras” ar veltījumu un kuratorijas priekšnieka (jeb mūsdienu izpratnē programmas direktora) un skolotāju parakstu⁹. Šī pedagoģiskā tradīcija saglabājusies līdz mūsdienām, kad vai ikkatram absolventam izlaidumā tiek dāvināta grāmata, kas dzīves gaitā rosina atmiņas par skolas gadiem.

Pēc Rīgas Latviešu labdarības biedrības meiteņu skolas absolvēšanas Berta iestājās Rīgas Mūzikas institūtā. Paralēli mūzikas mācībām jaunieta gatavojās abiturījam jeb vidējās izglītības eksāmeniem, lai iegūtu tiesības darboties skolotājas profesijā¹⁰.

Tautas skolotāju eksāmeni notika Rīgas mācību apgabala Pārbaudīšanas komitejā Rīgā 1898. gadā no 3. līdz 17. novembrim. Uz šo eksāmenu bija ieradušies 29 cilvēki: 23 sievietes un seši vīrieši. No 29 pretendentiem skolotāju eksāmenu nokārtoja tikai astoņi cilvēki, to skaitā bija piecas sievietes, arī Berta Rūmane.¹¹ Šis fakts liecināja, ka 19. gs. beigās sievietes intensīvi pretendēja uz skolotājas amatu, kas ļāva tām pakāpties pa sociālās hierarhijas kāpnēm un iegūt zināmu patstāvību. Taču no 23 pretendētēm tiesības uz skolotājas profesiju ieguva tikai piecas, pārējām

³ ‘Notikumi skolu dzīvē’, *Mans Žurnāls*, Nr. 2, 1930, 129. lpp.

⁴ *Es viņu pazīstu*, Latviešu biogrāfiskā vārdnīca, SIA “Multineo”, 2007, 143. lpp.

⁵ ‘Audzināšanas darbam veltīts mūžs’, *Jaunākās Ziņas*, Nr. 28, 1940, 14. lpp.

⁶ K. Šops, ‘Gimnāzijas direktreses B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi’, *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 206. lpp.

⁷ ‘Iekšzemes ziņas’, *Tēvija*, Nr. 24, 1897, 5. lpp.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*

¹⁰ K. Šops, ‘Gimnāzijas direktreses B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi’, *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 206. lpp.

¹¹ ‘No iekšzemes’, *Baltijas Vēstnesis*, Nr. 261, 1898, 2. lpp.

eksaminētāji neatļāva strādāt šai profesijā. Viņas bija spiestas meklēt citas darba iespējas.

Pēc mājskolotājas tiesību iegūšanas Berta turpināja izglītoties Guseva Augstākajos sieviešu izglītībasursos,¹² bet Pirmā pasaules kara gados Krievijā paralēli darba gaitām studēja Petrogradas (mūsdienās Sanktpēterburga) universitātē Matemātikas un filoloģijas fakultātē¹³ matemātikas specialitātē¹⁴. Studijas Berta Dzene nepabeidza, jo 1918. gadā viņa ar savu ģimeni atgriezās Rīgā¹⁵.

Pedagoģiskās darbības sākumi 19./20. gs. mijā

1899. gada 15. janvārī¹⁶ jauno skolotāju Bertu Rūmani darbā uzaicināja Rīgas mācību apgabala tautskolu inspektors Fricis Brīvzemnieks (īstajā uzvārdā Treilands, 1846–1907), jo tieši tolaik Olaines draudzes skolā bijušajam Bertas skolotājam Teodoram Zeifertam skolas darbā bija vajadzīgs palīgs¹⁷. T. Zeiferts bija Irlavas skolotāju semināra absolvents, par skolotāju viņš sāka strādāt 1884. gadā Lubezerē un 1891. gadā pārgāja darbā uz Olaines draudzes skolu¹⁸.

Lai gan 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā sievietes skolotājas profesijā tika akceptētas nelabprāt, tomēr ierēdniecībā un citur sabiedrībā atradās izglītoti vīrieši, kuri atbalstīja sievietes profesionālo karjeru. Tā, piemēram, tautskolu inspektors Brīvzemnieks jauno skolotāju Bertu Rūmani mērķtiecīgi izraudzījās, lai skolu darbā iesaistītu sievieti skolotāju. Arī Bertas nākamais vīrs Pēteris Dzenis atbalstīja sievieti skolotājas profesijā. Viņi iepazinās Olainē – Rolbušos (Baložos), un 1901. gada 8. augustā Berta un Pēteris noslēdza laulību¹⁹.

Pēteris Dzenis dzimis 1877. gadā 24. jūnijā Madonas apriņķī – Barkavas pagastā. Viņš izglītojās Pleskavas skolotāju seminārā un Petrogradas Ķeizariskās universitātes Vēstures un tieslietu fakultātē²⁰. Jau Pleskavā Pēteris Dzenis ieguva labu pedagoģisko praksi, jo paralēli studijām pasniedza privāttundas un Pleskavas svētdienas skolā mācīja pieaugušos analfabētus²¹.

Skolotāja gaitas P. Dzenis uzsāka 1898. gadā Lubānā, bet, muižniecības neieredzēts, skolotāja vietu pameta un pārcēlās darbā netālu no Olaines – uz Baložu skolu, kas tajā laikā atradās pussagruvušas zemnieku mājas istabā. Lai uzlabotu darba apstākļus skolā, P. Dzenis iznomāja no Rīgas pilsētas Ruļļu muižiņu, kas

¹² K. Šops, 'Gimnāzijas direktreses B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi', *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 207. lpp.

¹³ Ibid.

¹⁴ 'Suminājums', *Mans Žurnāls*, Nr. 2, 1930, 129. lpp.

¹⁵ 'Audzināšanas darbam velītis mūžs', *Jaunākās Ziņas*, Nr. 28, 1940, 14. lpp.

¹⁶ K. Šops, 'Gimnāzijas direktreses B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi', *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 206. lpp.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ E. Blese, 'Teodors Zeiferts', *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 12, 1929, 527.–528. lpp.

¹⁹ Dzenis P. personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., I d., 4957. l., 4. lpp.

²⁰ 'Jaunatnes audzinātāja jubileja', *Jaunākās Ziņas*, Nr. 138, 1938, 18. lpp.

²¹ Dzenis P. personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., I d., 4957. l., 4. lpp.

atradās netālu no Baložiem. Tā kā skolēnu skaits nemitīgi pieauga, tad sākotnēji nelielā skoliņa tika paplašināta un nosaukta par II Olaines draudzes skolu²².

Bertas un Pētera Dzeņu pedagoģiskā darbība 20. gs. sākumā

1901. gadā Berta sāka strādāt par otro skolotāju sava vīra Pētera Dzeņa noorganizētajā II Olaines draudzes skolā Rolbušos²³. Sekmīgi iesāktā pedagoģiskā darbība Dzeņu ģimenei bija jāpārtrauc 1905. gada decembrī, jo Pēteris Dzenis bija viens no revolucionārās kustības līderiem Olaines pagastā, tāpēc ģimenei ar diviem maziem bērniem bija steidzīgi jāpamet visa iedzīve un jābēgulo²⁴.

Kad 1905. gada revolūcijas notikumi pierima, Berta un Pēteris turpināja darbu pedagoģijā. Berta sāka strādāt par skolotāju Latviešu labdarības biedrības skolā²⁵. Latviešu labdarības biedrības dibinātā III kategorijas skola kopš 1881. gada atradās Torņakalnā, Mazās Altonovas ielas un Jelgavas šosejas stūrī, privātā mājā, bet vēlāk tai uzcēla speciālu ēku Mazā Altonovas ielā 6. 1908. gadā šo skolu reorganizēja par proģimnāziju²⁶.

Savukārt Bertas vīru Pēteri Dzeni 1907. gadā par savas privātās skolas inspektoru un vēstures skolotāju pieņēma Bertas māsiņas Annas Rūmanes-Ķeniņas²⁷ vīrs Atis Ķeniņš (1874–1961), tolaik privātās reālskolas direktors un sabiedrisks darbinieks²⁸. Ata Ķeniņa reālskolā, paralēli arī Paulīnes Stabušas un Bertas Dzenes meiteņu skolās, Pēteris Dzenis mācīja krievu valodu, vēsturi, psiholoģiju²⁹ u. c.

Sākot ar 1908. gadu, Berta un Pēteris Dzeņi paplašināja savu pedagoģisko darbību, noorganizējot skolas un izglītības kursus Rīgā. Pēteris Dzenis nodibināja Vispārizglītojošus vakara kursus abu dzimumu pieaugušiem ar vidusskolas mācību programmu³⁰. Savukārt Berta atvēra meiteņu papildu skolu (jeb vakarskolu) un sieviešu izglītības kursus³¹. Jau pirmajā mācību gadā Bertas Dzenes meiteņu skolā uz izglītošanos pretendēja apmēram 300 skolnieču³². Lielā interese iegūt izglītību liecināja par sievietes vēlmi atrast darbu, lai nodrošinātu savu materiālo neatkarību un patstāvību. Šādas vēlmes bija gan turīgu vecāku meitām, gan trūcīgo atvasēm.

²² 'Jaunatnes audzinātāja jubileja', *Jaunākās Ziņas*, Nr. 138, 1938, 18. lpp.

²³ K. Šops, 'Ģimnāzijas direktriese B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi', *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 207. lpp.

²⁴ Dzenis P. personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., I d., 4957. l., 19. lpp.

²⁵ K. Šops, 'Ģimnāzijas direktriese B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi', *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 207. lpp.

²⁶ A. Staris, *Skolas un izglītība Rīgā no sendienām līdz 1944. gadam*, Lielvārds, 2000, 105. lpp.

²⁷ N. Ikstena, *Pārņākšana*, Rīga, Garā pupa, 1993, 42. lpp.

²⁸ 'Tautas apvienības dibinātājs un priekšsēdētājs, ģimnāzijas direktors un sabiedrisks darbinieks P. Dzenis', *Pēdējā Brīdī*, Nr. 226, 1928, 5. lpp.

²⁹ Dzenis P. personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., I d., 4957. l., 4. lpp.

³⁰ Ibid.

³¹ 'Jaunatnes audzinātāja jubileja', *Jaunākās Ziņas*, Nr. 138, 1938, 18. lpp.

³² K. Šops, 'Ģimnāzijas direktriese B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi', *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 207. lpp.

Lai uzlabotu nabadzīgo ģimeņu dzīvi, paralēli izglītošanai Berta ar sava vīra atbalstu noorganizēja trūcīgo skolnieču palīdzības biedrību – vasaras darbu un atpūtas koloniju (jeb nometni) Vaidavā³³. Šajā nometnē katru vasaru dzīvoja no 50 līdz 100 bērnu, vairākiem par uzturēšanos nometnē nebija jāmaksā³⁴. Dzeņi bija filantropiski noskaņoti cilvēki, un viņu veiksmīgā uzņēmējdarbība atļāva ieguldīt privātos līdzekļus trūcīgo ģimeņu bērnu atbalstam. 20. gs. 20./30. gados Dzeņi noorganizēja atpūtas un darba nometni arī Drustos, kur veselības uzlabošanas nolūkos lauku klusumā mēdza uzturēties arī pats skolas direktors P. Dzenis. Atpūtas laikā tika organizēti arī saviesīgi vakari, kuros uzstājās pats “mājas saimnieks” P. Dzenis. Kādā Drustu draudzes dāmu komitejas sarīkojumā viņš nolastīja referātu “Lielu personību nozīme dzīvē”³⁵.

1910. gadā P. Dzenis saņēma atļauju nodibināt Rīgā sieviešu ģimnāziju un zēnu reālskolu. Abas viņa jaundibinātās skolas atradās Rīgas Latviešu biedrības namā Merķeļa ielā 15. Skolas vienmēr bija labi apmeklētas – skolēnu tajās nekad netrūka³⁶.

Kaut arī Dzeņa skolas darbojās sekmīgi, tomēr mācību apgabala kuratora padomes ierēdņiem bija pretenzijas. Ierēdniecība uzskatīja, ka Dzeņa skolas vadība iegūst izglītojamus ar nepatiesām reklāmām un sagroza mācību iestāžu nosaukumus, arī mācību darbs šajās skolās esot vājš. Tautskolu inspektors nosodījis šādu direktora Dzeņa darbību, tomēr Dzeņa skolas sekmīgi darbojās līdz Pirmajam pasaules karam un vēl pēc tā³⁷.

1911. gada pavasarī Tieslietu ministrijas pārziņā Pēteris Dzenis noorganizēja mērniecības un kultūrtehnīku kursus, kur jauniešiem bija iespēja iegūt arodizglītību. P. Dzenis administrēja kursu darbu un arī pats vadīja jauno speciālistu sagatavošanu³⁸. Savukārt mērnieku sagatavošanā darbojās Dzeņu radinieks, Bertas brālis Jānis Rūmanis.

Pirms Pirmā pasaules kara Berta Dzene paplašināja savas privātās meiteņu skolas darbu, pilnveidojot to par sieviešu ģimnāziju. Drīz jaunatvērtajai skolai ierēdniecība piešķīra valsts ģimnāzijas tiesības un Bertu Dzeni akceptēja par ģimnāzijas direktriši (direktori). Tolaik B. Dzenes sieviešu ģimnāzijā izglītojās apmēram 400 audzēkņi³⁹, kas liecināja par sievietes pieaugošo vēlmi skoloties un vismaz šajā ziņā iegūt līdztiesību ar vīrieti.

³³ K. Šops, ‘Ģimnāzijas direktriše B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi’, *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 207. lpp.

³⁴ Valsts un privāto skolu direktoru raksti Izglītības ministram skolu darbības jautājumos. LVVA, 1632. f., 2. apr., 443. l., 24. lpp.

³⁵ ‘Grūti saslimis ģimnāzijas direktors Pēteris Dzenis’, *Pēdējā Brīdī*, Nr. 73, 1935, 2. lpp.

³⁶ A. Vičs, *Latviešu skolu vēsture*, piektā grāmata, R. L. B. Derīgu grāmatu nodaļas apgāds, 1940, 361. lpp.

³⁷ Ibid., 362. lpp.

³⁸ Dzenis P. personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., I d., 4957. l., 2. lpp.

³⁹ Šops, K. ‘Ģimnāzijas direktriše B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi’, *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 207. lpp.

Evakuācijas gadi Krievijā

Pirmā pasaules kara laikā, kad notika evakuācija, Pēterpilī P. Dzeņa ģimnāzija turpināja darboties un tajā mācījās latviešu civilo bēgļu un strēlnieku bērni⁴⁰. P. Dzenis administrēja ģimnāzijas darbu, savukārt Berta vadīja internātu⁴¹.

Par mācītbspēkiem Dzeņa ģimnāzijā darbojās skolotāji, kuri, kara apstākļu spiesti, bija pametuši savas mājas un darbavietu. Piemēram, pazemojošā situācijā bija nokļuvis Vecpiebalgas Ogrēnu skolas vadītājs, skolotājs un rakstnieks Matīss Kaudzīte. P. Dzenis pieņēma M. Kaudzīti darbā par latviešu valodas un literatūras skolotāju⁴². 1915. gadā skolotāju kolektīvam pievienojās tolaik jaunā skolotāja Paula Jēgere-Freimane (1886–1975)⁴³. Pēc bēgļu laika Paula nepilnveidoja sevi skolotājas profesijā, bet kļuva par sabiedrībā pazīstamu teātra un literatūras zinātnieci.

Kaut gan bēgļiem dzīve bija psiholoģiski un sociāli sarežģīta, Dzeņa ģimnāzijas audzēkņi mācījās uzcītīgi. Piemēram, ģimnāziste Olga Rezovska mācību laikā no 1917./18. gada ziemas līdz 1918. gada pavasarim par sasniegumiem mācībās saņēma zelta medaļu. Vēlāk – jau Latvijā – O. Rezovska strādāja par mazpulku inspektisi (vadītāju) un ieguva agronomes profesiju⁴⁴.

Pēterpilī par nopelniem sabiedriski politiskajā un izglītības darbā Pēteris Dzenis tika apstiprināts Centrālā bēgļu reģistrācijas biroja, kas atradās Viņa Ķeizariskās Augstības lielkņazes Tatjanas Nikolajevnas paspārnē un ko parasti sauca par Tatjanas komiteju, prezidijā, kur viņš risināja latviešu bēgļu bērnu sociālās problēmas⁴⁵. Bēgļu komitejas darbības vēsturisko nozīmi akadēmiķis Jānis Stradiņš skaidro šādi: “No 1915. gada augusta līdz 1918. gada janvārim Pēterburgā darbojās Latviešu bēgļu apgādāšanas Centrālkomiteja, kas bija pirmā nopietnā skola latviešu inteliģencei un nākamajiem brīvvalsts politiķiem plašākam valstiskam darbam. Liktenīgajā, visgrūtākajā vēstures momentā tā organizēja izkaisītos tautas spēkus pašpalīdzībā un pašdarbībā.”⁴⁶

Bertas un Pētera Dzeņu pedagoģiskā darbība Latvijā

Pēc atgriešanās no Krievijas 1918. gada rudenī P. Dzenis atjaunoja savas skolas darbību agrākajās telpās Rīgas Latviešu biedrības namā Merķeļa iela 13 (tolaik Pauluči ielā). Taču 1919. gada janvārī ģimnāzija pēkšņi tika slēgta. Šādu okupācijas varas lēmumu direktors Dzenis nespēja ietekmēt, viņam skolotāja vieta

⁴⁰ Šops, K. ‘Ģimnāzijas direktriese B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi’, *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 207. lpp.

⁴¹ ‘Suminājums’, *Mans Žurnāls*, Nr. 2, 1930, 129. lpp.

⁴² M. Ieviņa, ‘Kaudzītes Matīsu pieminot’, *Laiks*, Nr. 32, 1998, 4. lpp.

⁴³ A. Baumanis, ‘Paula Jēgere-Freimane’, *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 5–6, 1938, 642. lpp.

⁴⁴ K. Mārtinsons, ‘Baltzajā karoga sludinātāja’, *Gulbenes Balss*, Nr. 13, 1933, 1. lpp.

⁴⁵ ‘Jaunatnes audzinātāja jubileja’, *Jaunākās Ziņas*, Nr. 138, 1938, 18. lpp.

⁴⁶ J. Stradiņš, ‘Pēterburga Latvijas kultūras un politiskajā vēsturē’, *Zinātnes Vēstnesis*, Nr. 7, 2003. Pieejams: <https://google.lv/search?q=Stradiņš%2C+>

netika nodrošināta arī kādā citā izglītības iestādē⁴⁷. Bertai okupācijas varas neatļāva skolas darbību atjaunot. Viņa ģimnāzijas darbību atjaunoja tikai pēc Latvijas valsts nodibināšanas⁴⁸.

1920. gadā Dzeņi savas atkal darbīgās privātās skolas pārstrukturēja, apvienojot Bertas Dzenes sieviešu ģimnāziju ar Pētera Dzeņa zēnu ģimnāziju. Tā tika izveidota jauna izglītības iestāde – ģimnāziju, kuru nosauca Pētera Dzeņa vārdā. Berta jaundibinātā ģimnāzijā bija direktora biedre jeb skolas inspektore (mūsdienā izpratnē direktora vietiece), bet viņas vīrs – ģimnāzijas direktors⁴⁹. Skolas direktora amata pienākumus Berta Dzene pildīja tajā laikā, kad vīrs veselības stāvokļa dēļ atradās profesora Zīles asistenta Dr. Siliņa uzraudzībā⁵⁰. Ilgāku laiku (trīs mēnešus) Berta viņu aizvietoja – 1935. gadā pildīja direktora amata pienākumus ar izglītības ministra L. Adamoviča rīkojumu⁵¹.

1920. gadā Pētera Dzeņa ģimnāzijā darbu sāka 30 darbinieki, to skaitā bija 16 sievietes – izglītības darbinieces un skolas ārste. Mācību priekšmetus pasniedza skolotājas Elizabete Agapova, Marija Agapova, Amilda Dubinskaja, Helene Erihere, Erna Greve, Paulīne Grunvalde, Marija Kronberga, Milda Lasmane, Milda Līrs, Matilde Nebvisa, Anna Porta, Paulīne Stabuša, Alise Veinberga, Kristīne Ozola, Līna Ziediņa.⁵² Visas šīs skolotājas bija pratušas sava laika sarežģītajos apstākļos iegūt vajadzīgo izglītību un akceptu strādāt skolotājas profesijā. Piemēram, skolotāja Marija Agapova (dzimusi 1865. gadā Pleskavā) bija absolvējusi Pleskavas Marijas sieviešu ģimnāziju un Pēterpils Augstākās sieviešu kursu Fizikas un matemātikas nodaļā 1887. gadā. No 1903. līdz 1919. gadam viņa bija vadījusi savu privāto sieviešu ģimnāziju Pleskavā⁵³. Dzeņa ģimnāzijā no 1919. līdz 1923. gadam skolotāja M. Agapova bija matemātikas, ģeogrāfijas un kosmogrāfijas skolotāja. Paralēli viņa strādāja vairākās citās ģimnāzijās⁵⁴. Šis ir viens no piemēriem skolotājas kompetencei vairākos mācību priekšmetos, kas tradicionāli nebūt netiek uzskatīti par “sievšķīgiem”.

Pēc desmit gadiem – 1930. gadā – skolotāju kolektīvs bija mainījies: 29 ģimnāzijas pedagoģisko darbinieku skaitā 12 skolotājas bija sievietes, starp kurām vēl joprojām atradās skolotāja Erna Greve⁵⁵ – uzticīga savai darbvietai Dzeņu ģimnāzijā.

⁴⁷ Valsts un privāto skolu direktoru raksti Izglītības ministram skolu darbības jautājumos. LVVA, 1632. f., 2. apr., 443. l., 24. lpp.

⁴⁸ K. Šops, ‘Ģimnāzijas direktrienes B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi’. *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 207. lpp.

⁴⁹ K. Šops, ‘Ģimnāzijas direktrienes B. Dzeņa k-dzes 40 darba gadi’, *Latvijas Skola*, Nr. 415, 1940, 207. lpp.

⁵⁰ ‘Grūti saslīmīis ģimnāzijas direktors Pēteris Dzenis’, *Pēdējā Brīdī*, Nr. 73, 1935, 2. lpp.

⁵¹ Dzenis, P. personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., I d., 4957. l., 39. lpp.

⁵² P. Dzeņa ģimnāzijas algu saraksti 1920. g. dec. LVVA, 1632. f., 5. apr., 2248. l., 1. lpp.

⁵³ Agapova M. personas lieta. LVVA, 1632. f., 5. apr., I d., 86. l., 2. lpp.

⁵⁴ *Ibid.*, 4.–6. lpp.

⁵⁵ P. Dzeņa ģimnāzijas algu saraksti 1920. g. dec. LVVA, 1632. f., 5. apr., 2249. l., 1. lpp.

1938. gadā Dzeņa ģimnāzijā strādāja 23 darbinieki, to vidū bija vairs tikai deviņas sievietes skolotājas⁵⁶. Sieviešu skolotāju skaits, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, bija samazinājies. Domājams, ka skolotājas meklēja darbu izglītības iestādēs, kur bija iespēja nopelnīt labāku algu, strādājot lielāku slodzi.

Pētera un Bertas Dzeņu vadītā ģimnāzija bija viena no populārākajām ģimnāzijām ar latviešu mācību valodu. Ģimnāzijā tika kopta patriotiskā audzināšana – savas tēvzemes mīlestība, pamatojoties uz latviešu darba tradīcijām. Ģimnāzijā bija noorganizēta mazpulkņu vienība. Kādā vasaras brīvlaikā Dzeņa ģimnāzijas mazpulkcēni sadarbībā ar Franču liceja mazpulkņu pulciņiem piedalījās lauku darbos Vestienas pagasta Griežmenēs. Mazpulkcēni mācījās, kā pareizi jāravē dēstījumi un jāgrābj siens⁵⁷. Darba skolas idejas ieviesējs Latvijas pedagoģijā Kārlis Cīrulis (1875–1924) teicis: “Tikai darbā attīstās cilvēka spējas, rod izpausmi talanti, veidojas cildenas morālās īpašības, darba kultūra un estētiskā gaume. Dzīve bez darba ir ne vien netikums, bet arī galvenais netikumības cēlonis. Bezdarbība personību fiziski, morāli un intelektuāli degradē. Lūk, kāpēc jau no mazām dienām zēni un meitenes jāiesaista viņu spēkiem piemērotā darbā.”⁵⁸

P. Dzeņa ģimnāzijas skolēnu kontingents bija latvisks, tajā mācījās sabiedrībā pazīstamu politiķu un sabiedrisko darbinieku bērni⁵⁹, taču ultralabējais laikraksts “Ugunskrusts” (ar devīzi “Latviju latviešiem – latviešiem darbu un maizi!”) pārmeta, ka ģimnāzistu skaitā bija arī ebreju (“žīdu”, kā teikts laikrakstā) atvases. Absolventu klasēs mācoties trīspadsmit ebreju un divpadsmit latviešu ģimnāzistes un pieci ebreju jaunieši jeb 31% ģimnāzistu klasē esot ebreji. Direktors Dzeņa kungs, tāpat kā Ķeniņa kungs, atbalsta “līkdeģuņus”, jo ebreji ir naudīgi. Arī savā Lāčplēša ielas namā Dzenis atļāvis darboties vairākām ebreju organizācijām⁶⁰. Citā izdevumā “Ugunskrusts” atspoguļoja kādu situāciju Dzeņa ģimnāzijā, kad ebrejs mācību stundas laikā necienīgi izturējies pret skolotāju latvieti, izsvilpjot skolotāju no klases, un citi tautas brāļi par šādu rīcību bijuši sajūsmā⁶¹. 1933. gadā “Ugunskrusta” darbība kā pretlikumīga tika aizliegta, un šī izdevuma naidu pret Dzeņa ģimnāziju var gandrīz uzlūkot kā komplimentu skolas vadītāju tolerancesi nacionālajos jautājumos.

1940. gads bija nozīmīgu pārmaiņu laiks Bertas un Pētera Dzeņu profesionālajā darbībā. Bertai apritēja 60 dzīves gadi, no kuriem 40 gadi bija aizvadīti izglītības jomā⁶². Domājams, ka varas maiņu laikā Berta Dzene neturpināja strādāt pedagoģijā, jo vēstures avotos un literatūrā nav ziņu par viņas pedagoģisko nodarbošanos pēc 1940. gada, kad Latviju okupēja Padomju Savienība un pēc tam nacistiskā Vācija.

⁵⁶ P. Dzeņa ģimnāzijas algu saraksti 1920. g. dec. LVVA, 1632. f., 5. apr., 2290. l., 1. lpp.

⁵⁷ ‘Mazpulki laukos’, *Brīvā Zeme*, Nr. 146, 1938, 6. lpp.

⁵⁸ J. Anspaks, *Pedagoģijas idejas Latvijā*, Rīga, RaKa, 2003, 143. lpp.

⁵⁹ V. Puķe, P. ‘Dzeņa ģimnāzijas 25 gadu darbības atcere’, *Pēdējā Brīdī*, Nr. 272, 1933, 6. lpp.

⁶⁰ ‘“Nacionālā atmoda” Dzeņa reālģimnāzijā’, *Ugunskrusts*, Nr. 21, 1933, 3. lpp.

⁶¹ ‘Nedēļas ainas’, *Ugunskrusts*, Nr. 24, 1933, 4. lpp.

⁶² ‘Zeltenes hronika’, *Zeltene*, Nr. 4, 1940, 23. lpp.

Padomju okupācijas vara P. Dzeni atbrīvoja no direktora amata, jo viņa privātā ģimnāzija (tāpat kā citas privātās skolas) tika slēgta 1940. gada 15. septembrī⁶³. Turpmāk slēgtās P. Dzeņa un Rīgas lietuviešu ģimnāzijas vietā darbojās Rīgas 9. vidusskola (Brīvības ielā 40), kurā tika plānots nodrošināt desmit klašu izglītību 350 skolēniem⁶⁴.

Nacistu okupācijas laikā Pēteris Dzenis pedagoģisko darbu turpināja: no 1941. gada oktobra līdz 1943. gada 22. janvārim viņš mācīja ticības mācību evaņģēliski luterticīgajiem skolēniem Rīgas 1. ģimnāzijā⁶⁵, skolotāja pienākumus viņš pildīja arī 6. vidusskolā⁶⁶. 1944. gadā P. Dzenis neieguva piltiesīga vidusskolas skolotāja cenzu mācīt krievu valodu un vēsturi, jo padomju varas ierēdņi pieprasīja izglītības dokumentu⁶⁷, kura viņam nebija. Tāpēc turpmākā pedagoģiskā darbība Pēterim Dzenim bija aizliegta.

Meitas Lidijas Dzenes-Krastiņas (1902–1957) pedagoģiskā darbība

Lidija izglītoties sāka astoņu gadu vecumā sava tēva dibinātajā sieviešu ģimnāzijā, kura Pirmā pasaules kara laikā darbojās Petrogradā. Šajā laikā viņa pabeidza ģimnāzijas otro klasi. Kad Dzeņu ģimene atgriezās Latvijā, Lidija turpināja izglītību savu vecāku privātajā ģimnāzijā, kuru absolvēja 1920. gadā⁶⁸.

Pēc ģimnāzijas pabeigšanas Lidija studēja Latvijas Universitātē Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē Tiesību zinātņu nodaļā, absolvējot to 1929. gadā ar tiesību zinātņu kandidāta grādu⁶⁹. Lidija vēlējās izglītību paplašināt un 1930. gadā atkal iestājās Latvijas Universitātē Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē, bet šoreiz – Tautsaimniecības nodaļā. Tomēr pēc pirmā studiju gada Lidija lūdza rektoru atskaitīt viņu no studentu saraksta laika trūkuma dēļ⁷⁰. Domājams, ka Lidija šajā specialitātē studijas neatjaunoja, jo vēstures avotos studiju turpinājumam trūkst apliecinājuma.

Lidijas Dzenes-Krastiņas profesionālās darbības lauks bija advokatūra, taču paralēli viņa strādāja par pedagoģi savu vecāku administrētajās skolās. Jau studiju laikā Lidija pasniedza privātstundas un palīdzēja vecākiem pedagoģiskajā darbā ģimnāzijā. Skolotājas gaitu sākumā – no 1929. gada – Lidija mācīja zīmēšanu, no 1931. gada – vēsturi, likumu zinības, latviešu valodu u. c. mācību priekšmetus. Viņa bija klases audzinātāja un skolotāju aizvietotāja⁷¹.

⁶³ Dzenis P. personas lieta, LVVA, 1632. f., 1. apr., I d., 4957. l., 24. lpp.

⁶⁴ 'Izveidots ģimnāziju tīkls Rīgā', *Darbs*, Nr. 33, 1940, 6. lpp.

⁶⁵ Dzenis P. personas lieta, LVVA, 1632. f., 1. apr. I d., 4957. l., 10. lpp.

⁶⁶ 'Skolotājs Pēteris Dzenis', *Tēvija*, Nr. 148, 1943, 4. lpp.

⁶⁷ Dzenis P. personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., I d., 4957. l., 13. lpp.

⁶⁸ Krastiņa Lidija personas lieta. LVVA, 7427. f., 1. apr., 1887. l., 15. lpp.

⁶⁹ *Ibid.*, 1632. f., 1. apr., 10671. l., 6. lpp.

⁷⁰ *Ibid.*, 10. lpp.

⁷¹ *Ibid.*, 9. lpp.

1932. gadā Lidija Dzene-Krastiņa ieguva vidusskolas skolotājas kandidātes kvalifikāciju (jeb cenzu) ar tiesībām mācīt tiesību zinātņu priekšmetus⁷².

P. Dzeņa slimības laikā direktora amata pienākumus Lidija Dzene-Krastiņa ar izglītības ministra rīkojumu pildīja 1937. gadā (trīs mēnešus) un 1940. gadā (no 4. līdz 15. jūnijam)⁷³. Padomju okupācijas laikā no 1940. gada septembra Lidija Krastiņa tika akceptēta par direktora vietas izpildītāju Rīgas pilsētas 9. vidusskolā (bijusī P. Dzeņa privātgimnāzija). Šo amatu viņa pildīja līdz 1941. gada aprīlim⁷⁴.

Lidiju viņas tēvs P. Dzenis raksturoja šādi: “Lidija Krastiņa kā skolotāja labi pārvalda savus mācības priekšmetus un pasniedz lietpratīgi un apzinīgi, tā ka audzēkņi seko uzmanīgi stundu gaitai, pie kam disciplīna ir laba. Jāpiezīmē, ka meita skolā ir uzaugusi, ar skolas darbu kā saaugusi un jau pēc ģimnāzijas beigšanas vairāk kā desmit gadus no vietas faktiski man ir daudz palīdzējusi, aktīvi piedaloties audzināšanas un administratīvā un skolas darbā.”⁷⁵

L. Dzene-Krastiņa pēc Otrā pasaules kara savas dienas aizvadīja Rīgā kā pensionāre.⁷⁶

Dēla Oļģerda Dzeņa (1905–1965) pedagoģiskā darbība

“Esmu dzimis skolotāju ģimenē 1905. gada 3. oktobrī Rīgā. Arī manu vecāku piederīgie gandrīz visi ir skolotāji,”⁷⁷ tā savā biogrāfijā rakstīja Oļģerds (Roberts Pēters) Dzenis. Arī Oļģerds savā dzīvē izvēlējās pedagoģisku darbu.

Oļģerds izglītības gaitas sāka septiņu gadu vecumā sava tēva P. Dzeņa pamatskolā Rīgā. Pirmā pasaules kara laikā, kad Dzeņu ģimene dzīvoja Pēterpilī, viņš mācījās Pētera 1. reālskolā, bet ģimnāziju absolvēja pēc reālģimnāzijas programmas Rīgā 1925. gada 20. jūnijā⁷⁸.

Nākamais izglītības mērķis Oļģerdam bija studijas Latvijas Universitātē Medicīnas fakultātē. Bet Oļģerds neizturēja konkursu, jo latviešu valodā viņš saņēma nepietiekamu vērtējumu – trīs (apmierinoši). Viņš lūdza iespēju studēt Veterinārmedicīnas fakultātē, Oļģerda lūgums tika akceptēts fakultātes sēdē 1925. gada 5. septembrī⁷⁹. Tomēr studijas šajā fakultātē Oļģerdu neinteresēja, tāpēc pēc pirmā studiju gada viņš lūdza atļauju studēt Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē Tiesību zinātņu nodaļā. Studenta O. Dzeņa lūgums tika akceptēts⁸⁰.

⁷² Krastiņa Lidija personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., 10671. l., 1. lpp.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ē. Jēkabsons, V. Ščerbinskis, *Latvijas advokatūra. Zvērināti advokāti un zvērinātu advokātu palīgi biogrāfijās 1919–1945*, Rīga, LVVA, 2007, 288. lpp.

⁷⁵ Krastiņa Lidija personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., 10671. l., 24. lpp.

⁷⁶ G. Marihina, ‘Latvijas Universitāte un Lidijas Krastiņas (dz. Dzene, 1902–1958) dzimta’, *LU Raksti, Zinātņu vēsture un muzejniecība*, 2017, 815. sēj., 162. lpp.

⁷⁷ Dzenis Oļģerds personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., 1 d., 4955. l., 1. lpp.

⁷⁸ Ibid., 7427. f., 1. apr., 9048. l., 4. lpp.

⁷⁹ Ibid., 5. lpp.

⁸⁰ Ibid., 7. lpp.

Jau studiju laikā Oļģerds Dzenis praktizēja par skolotāju savu vecāku skolās – Pētera Dzeņa pamatskolā un ģimnāzijā, kur viņš no 1929. gada līdz 1937. gada 1. augustam mācīja krievu valodu, zīmēšanu un vēsturi; no 1937. gada līdz 1939. gadam krievu valodu; no 1939. gada 1. augusta līdz 1940. gada 15. septembrim krievu valodu. Paralēli skolotāja darbam viņš bija klases audzinātājs un mācību līdzekļu kabinetu un laboratorijas pārzinis⁸¹.

Padomju un nacistiskās Vācijas okupācijas laikā Oļģerds turpināja skolotāja darbu: no 1940. gada 1. oktobra līdz 1941. gada 31. jūlijam viņš strādāja par krievu valodas skolotāju Rīgas pilsētas Raiņa vidusskolā⁸²; no 1942. gada 1. augusta līdz 1943. gada 31. jūlijam viņš mācīja zīmēšanu un mākslas vēsturi Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijā⁸³, bet, sākot ar 1942. gada 1. oktobri, līdz 1943./1944. mācību gadam mācīja zīmēšanu arī Rīgas valsts 4. ģimnāzijā⁸⁴.

Bertas brāļa Jāņa Roberta Rūmaņa (1870–1918) pedagoģiskā darbība

Jānis Rūmanis bija absolvējis Ķeizarisko Maskavas satiksmes inženieru institūtu. Rūmanis dzīvoja Sibīrijā – Omskā, kur viņam bija uzticēti tādi atbildīgi amati kā Omskas dzelzceļa mezgla priekšnieks un Dzelzceļa tehniskās skolas direktors⁸⁵, vēlāk viņš vadīja tehnisku skolu Vologdā⁸⁶.

Jānis Rūmanis interesējās par darba iespējām dzimtenē. Laikraksta “Latvija” sludinājumos bija minēts, ka arodizglītības kursiem būs mērniecības, topogrāfijas un tehniskā nodaļa dzelzceļtehniku, būvmeistaru, mašīnistu un kroņa desmitnieku jeb mūsdienu izpratnē darbu vadītāju sagatavošanai⁸⁷. Domājams, ka Berta un Pēteris Dzeņi uzaicināja savu radnieku Jāni Rūmani darboties P. Dzeņa mērniecības kursos. Avīzē “Latvija” sludinājumā tika ziņots, ka kursu vadītājs būs Roberts Jānis Rūmanis. Citi mācību spēki būšot inženieri no Krievijas Eiropas daļas un Āzijas⁸⁸.

P. Dzeņa mērniecības kursos J. Rūmanis bija kursu vadītājs un plānu zīmēšanas skolotājs no 1911./1912. mācību gada līdz 1912./1913. mācību gadam⁸⁹. Kursu darbu pārtrauca Pirmais pasaules karš, kad notika ražotņu un skolu evakuācija uz Krieviju.

⁸¹ Dzenis Oļģerds personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., I d., 4955. l., 6. lpp.

⁸² Ibid., 7. lpp.

⁸³ Ibid., 4. lpp.

⁸⁴ Ibid., 5. lpp.

⁸⁵ I. Zvirgzdiņš, ‘Pētera Dzeņa mērniecības kursi’, *The Humanities and Social Science. History of Science and Higher Education*, 2013, Nr. 21, 64. lpp.

⁸⁶ Ibid., 65. lpp.

⁸⁷ Ibid., 64. lpp.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid., 65. lpp.

Pētera Dzeņa māsas Annas Dzenes (1886–1950) pedagoģiskā darbība

Anna (Helene) piedzima 1886. gada 16. janvārī. Viņa izglītojās Rīgā, P. Stabušas privātā sieviešu ģimnāzijā, kuru absolvēja 1908. gadā. Taču izglītība tika turpināta šīs pašas skolas astotajā pedagoģiskajā klasē, izvēloties specializāciju vēsturē⁹⁰. Mājskolotājas tiesības Anna ieguva ar teicamu vērtējumu ticības mācībā un krievu valodas metodikā, labu vērtējumu vispārīgajā pedagoģijā un didaktikā, vēsturē un aritmētikas metodikā⁹¹.

1909. gadā Anna Dzene sāka skolotājas darbu sava brāļa P. Dzeņa privātās ģimnāzijas pirmajā klasē, paralēli darbojoties pamatskolā un Sieviešu izglītības kurssos, kur viņa mācīja vēsturi, rēķināšanu un latviešu valodu līdz 1915. gadam⁹².

Pirmā pasaules kara gados Anna Dzene nokļuva Ziemeļkaukāzā, kur viņa strādāja Ašabovā par divu klašu skolas pārzini, tad trīs gadus līdz 1920. gadam viņa darbojās skolās Pjatigorskā⁹³.

Pēc atgriešanās Latvijā no 1921. gada Anna Dzene strādāja par skolotāju Vangažu I pakāpes pamatskolā Inčukalna pagastā, Inčukalna stacijas I pakāpes skolā, Rīgas pilsētas 27. pamatskolā un P. Dzeņa reālģimnāzijā⁹⁴.

Nacistu okupācijas laikā Anna Dzene pabeidza izglītības un kultūras nozares Galvenās direkcijas rīkotos vācu valodas kursus un ieguva tiesības mācīt vācu valodu pamatskolās⁹⁵. Pilntiesīgas vācu valodas skolotājas tiesības mācīt tautskolās Anna Dzene ieguva 1944. gadā. Viņa mācīja vācu valodu Rīgas pilsētas 42. pamatskolā⁹⁶. Domājams, ka drīz Anna Dzene pensionējās vai bija spiesta to darīt, jo viņas personas lietā trūkst ierakstu par pedagoģisko darbību pēc 1944. gada.

Dzeņu znata Alfonsa Krastiņa (1900–1981) pedagoģiskā darbība

Alfonss Krastiņš kļuva par Dzeņu ģimenes locekli 1932. gada 27. februārī, kad viņš noslēdza laulību ar Bertas un Pētera Dzeņu meitu Lidiju⁹⁷.

Alfonss Krastiņš dzimis būvuzņēmēja Augusta Krastiņa ģimenē Cēsīs⁹⁸. 1919. gadā Alfonss pabeidza Longīna Ausēja privātās reālskolas 7. klasi⁹⁹. Pēc militārā dienesta 1921. gadā viņš iestājās Latvijas Augstskolas (vēlāk Latvijas Universitāte) Inženierzinātņu fakultātes Būvinženieru nodaļā¹⁰⁰. 1928. gada 30. martā dekāna M. Bīmaņa vadībā komisija izvērtēja A. Krastiņa diplomdarbu

⁹⁰ Dzenis Anna personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., 4937. l., 4. lpp.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid., 21. lpp.

⁹³ Dzenis Anna personas lieta. LVVA, 1632. f., 1. apr., 4937. l., 20. lpp.

⁹⁴ Ibid., 15. lpp.

⁹⁵ Ibid., 22. lpp.

⁹⁶ Ibid., 23. lpp.

⁹⁷ Krastiņš A. personas lieta. LVVA, 7427. f., 13. apr., 857. l., 30. lpp.

⁹⁸ A. Spurmanis, 'Docenta Alfona Krastiņa 60 gadi', *Tehnikas Apskats*, Nr. 30, 1961, 23. lpp.

⁹⁹ Krastiņš A. personas lieta. LVVA, 7427. f., 1. apr., 3753. l., 3. lpp.

¹⁰⁰ Ibid., 2. lpp.

“Dzelzs tilta projekts pār Daugavu pie Krustpils”. Komisijas pārstāvji vienbalsīgi novērtēja studenta veikumu ar atzīmi “ļoti sekmīgi” un pieņēma lēmumu piešķirt viņam būvzinieņa grādu¹⁰¹.

Sākot ar 1929. gadu, Alfonss Krastiņš sāka strādāt par mācītbspēku Latvijas Universitātē Inženierzinātņu fakultātē Ceļu būvniecības katedrā. A. Krastiņš tika ievēlēts par jaunāko asistentu 1930. gada 14. februārī¹⁰² un vēlāk par asistentu uz vienu gadu: no 1934. gada 1. jūlija līdz 1935. gada 1. jūlijam¹⁰³. A. Krastiņa habilitācijas rakstu “Jauktas kustības ceļu izbūves paņēmieni” komisija atzina par atbilstošu habilitācijai 1934. gada 16. novembrī¹⁰⁴.

1934. gada 30. novembrī padomes sēdē Krastiņš tika ievēlēts par privātdocentu Ceļu būvniecības katedrā. Šajā sēdē viņš uzstājās ar parauglekciju par viņam uzdoto tematu “Cementmakadama segas, to izveidošanas paņēmieni un pielietojanas izredzes Latvijas ceļiem; to salīdzinājums ar cementbetona segām”, ko fakultātes padome atzina par atbilstošu habilitācijas noteikumiem. Sākot ar 1935. gada 1. janvāri, Inženierzinātņu fakultātē A. Krastiņš pasniedza studentiem obligāto kursu “Ceļi” un vadīja projektu un diplomdarbu izstrādāšanu šajā priekšmetā¹⁰⁵.

Kā Latvijas Universitātes mācītbspēks A. Krastiņš vairākkārt tika komandēts zinātniskos nolūkos uz Vāciju (1934. gadā no 14. septembra līdz 25. septembrim¹⁰⁶ un 1936. gadā 25. aprīlī¹⁰⁷) un Holandi (1938. gadā no 18. jūnija līdz 15. jūlijam¹⁰⁸), Austriju, Čehoslovākiju, Ungāriju¹⁰⁹ u. c.

Padomju okupācijas laikā Alfonss Krastiņš darbu universitātē turpināja. 1940. gada 29. oktobrī rektora izdotajā pavēlē sacīts, ka ar Latvijas PSR Tautas Komisariāta Padomes lēmumu Latvijas Valsts universitātē Inženierzinātņu fakultātes docents Alfonss Krastiņš ir apstiprināts par Ceļu katedras vadītāja v. i.¹¹⁰

Nacistu okupācijas laikā Inženierzinātņu fakultātes padome 1942. gada 29. maija sēdē A. Krastiņu “vienbalsīgi ievēlēja 1942./1943. mācību gadā pasniegt arī studiju priekšmetu “Būvmašīnas””, ko pirms tam bija docējis profesors E. Ziemeļis. Šī priekšmeta pasniegšana bija neatliekama, tāpēc ka divus iepriekšējos gadus tā docēšana nenotika¹¹¹. Docents A. Krastiņš šo priekšmetu mācīja arī 1943./1944. mācību gadā.¹¹²

¹⁰¹ Krastiņš A. personas lieta. LVVA, 7427. f., 1. apr., 3753. l., 12. lpp.

¹⁰² Krastiņš A. personas lieta. LVVA, 7427. f., 13. apr., 857. l., 5. lpp.

¹⁰³ Ibid., 12. lpp.

¹⁰⁴ Ibid., 17. lpp.

¹⁰⁵ Ibid., 18. lpp.

¹⁰⁶ Krastiņš A. personas lieta. LVVA, 7427. f., 1. apr., 3753. l., 14.–15. lpp.

¹⁰⁷ Krastiņš, A. personas lieta. LVVA, 7427. f., 13. apr., 857. l., 24. lpp.

¹⁰⁸ Ibid., 75. lpp.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid., 36. lpp.

¹¹¹ Ibid., 41. lpp.

¹¹² Ibid., 45. lpp.

1944. gadā Alfons Krastiņš Latviju pameta. Šajā laikā trimdā devās arī Alfonsa Krastiņa brālis Dr. Augusts Krastiņš (1902–1971) un māsa Dr. Lūcija Jeruma-Krastiņa (1899–1968) ar ģimeni¹¹³.

Sākumā Alfons Krastiņš uzturējās Vācijā, vēlāk 1949. gadā devās uz Venecuēlu¹¹⁴, kur strādāja par būvinženeri Būvniecības ministrijā. Sākot ar 1952. gadu, A. Krastiņš bija upju dambju pārzinis Andu kalnu rajonos, vēlāk – Marakaibo ezera dienvidu apgabalā¹¹⁵.

Nobeigums

Berta Dzene (dz. Rūmane) nesavtīgi savu dzīvi veltīja darbam izglītības laukā, apliecinot līdztiesības iespējas ar vīrieti sava laika sabiedrībā. Taču viņas panākumi pedagoģiskajā darbā netika cildināti kā īpaši – vēstures avotos nav ziņu par Bertai Dzenei piešķirtiem apbalvojumiem. Vairākus nozīmīgus augstus valdības apbalvojumus saņēma Bertas vīrs – izglītības un sabiedriskais līderis Pēteris Dzenis. Viņš tika apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni, Lietuvas Dižkunigaiša Ģedimina komandiera krustu¹¹⁶, Tatjanas krustu un Mērniecības ordeni¹¹⁷.

B. Dzenes darbība izglītībā neaprobežojās tikai ar mācību priekšmetu pasniegšanu, viņa veiksmīgi administrēja skolu un izglītības kursu darbu, vadīja internātus un rūpējās par primārām sociālām vajadzībām bēgļu bērnu dzīvē Pirmā pasaules kara gados Petrogradā.

Bertas un Pētera Dzeņu kopdarbība pedagoģijā vērtējama kā īpašs fenomens, jo tā atspoguļo sievietes un vīrieša uzskatu vienlīdzību un vienotību ģimenē un profesijā. Viņu mūža ieguldījums pedagoģijas attīstībā līdz šim nav pilnībā novērtēts.

Bertas Dzenes visas dzimtas pedagoģiskā darbība ir gan nozīmīgs Latvijas sievietes emancipācijas piemērs, gan Latvijas sabiedrības emancipācijas piemērs 19./20. gs. Šis piemērs atklāj, cik dažādos virzienos spēja darboties izglītoti cilvēki, savienojot darbību dažādās tautsaimniecības nozarēs ar pedagoģisko darbību. Kļūt par skolotāju un/vai skolu dzīves organizatoru – to Latvijas inteliģence uzskatīja par savu godpilnu pienākumu.

Summary

The study is dedicated to analysis of the life story of educator Berta Dzene and her family as a case study in history of pedagogy in Latvia. Dzene was one of female teachers, who developed her career despite the prejudice regarding educated women at the end of the 19th century. Consequently, it is particularly important to pay a tribute to the pedagogical work and achievements of Berta Dzene and her family in the field of education. This case study also reveals personal narratives of Latvian people in the

¹¹³ 'In memoriam', *Universitas*, Nr. 23, 1969, 68. lpp.

¹¹⁴ O. Kese, 'Docents Alfons Krastiņš', *Tehnikas Apskats*, Nr. 93, 1981, 21. lpp.

¹¹⁵ A. Spurmanis, 'Docenta A. Krastiņa 75 gadi', *Latvija Amerikā*, Nr. 19, 1976, 12. lpp.

¹¹⁶ 'Jaunatnes audzinātāja jubileja', *Jaunākās Ziņas*, Nr. 138, 1938, 18. lpp.

¹¹⁷ Skolotājs 'P. Dzenis atskatās uz 45 skolas darbā un 65 mūža gadiem', *Tēvija*, Nr. 148, 1948, 4. lpp.

context of turbulent political changes during World War I and World War II, the Soviet and Nazi occupations. The educated people were able to work in different directions – combining activities in different sectors of the national economy with pedagogical activities. Becoming a teacher and/or school manager, was considered by Latvian intelligents as their honorable duty. The current study is based on the documents from the National Achieves of Latvia, periodicals and academic literature.

Keywords: *Berta Rūmane-Dzene, teacher, female teacher, education in Latvia.*

Informācija par autori

Gunta Marihina, *Mg. paed.*, ir beigusi pedagoģijas doktorantūras studijas Latvijas Universitātē, strādā par skolotāju un veic akadēmiskus pētījumus pedagoģijas vēsturē, izmantojot galvenokārt biogrāfisko pieeju. Viņas uzmanības lokā ir sieviešu skolotāju dzīvesstāsti un pedagoģiskā darbība, kā arī sievietes emancipācijas problēmas 19. un 20. gs. Par šiem jautājumiem G. Marihina ir publicējusi vairākus rakstus Latvijas akadēmiskajos žurnālos. E-pasts: gunta.marihina@gmail.com.